

Spillefilm om rusavhengighet

Engel og aktivist

Nina Strand

I et skap på Nesodden ligger en ferdig dokumentar om Margreth Olin's rusavhengige venninne. Men «norsk filmhistories vakreste kvinneportrett» vil aldri bli vist. For Olin ble det viktigere å beskytte venninnen. Nå går spillefilmen *Engelen* på norske kinoer.

«Så vakkert kan et menneske være at det blir sykt av det. Det er dette mjuke barnet som tar inn hele verden. Som ikke kan lukke seg for noe. Denne følsomheten som noen ikke vokser av seg. Jeg vil fortelle deg om den vakreste av alle jeg kjenner.» Disse ordene innleder Olin's første helaftens spillefilm *Engelen*, og det er filmskaperens egen stemme vi hører. *Engelen* har norgespremiere på en rekke kinoer omtrent samtidig med at psykologene kan plukke Tidsskriftets oktobernummer opp fra postkassa. Men da har Olin allerede fulgt filmen til verdenspremiere under Toronto International Film Festival.

Vi møtes i lokalene til Speranza Film på Grünerløkka, og tar plass ved kjøkkenbordet med frukt og kaffe innen rekkevidde. Jeg er én i en lang rekke journalister hun møter midt i hektiske forberedelser før avreisen til Canada. Olin ler litt oppgitt over stresset, men idet hun slenger seg ned på stolen og blåser vekk det mørke håret fra pannen, fokuserer hun blikket på meg og er fullstendig til stede.

Droppet to års arbeid

Spillefilmen *Engelen* skulle egentlig ikke blitt til. I et brannsikket skap på Nesodden utenfor Oslo ligger en nesten fullført film, *Pias verden*, som skulle blitt Olins mest ambisiøse og hardtslående dokumentar. Der har den ligget siden 2002. Filmen er resultatet av to års hardt arbeid. Den forteller historien til filmskaperens nære venninne Pia, og er en inngående skildring av et liv i rusavhengighet og kampen for å komme ut av det. Filmen skulle bli det vakreste kvinneportrettet i norsk filmhistorie, ifølge filmskaperen selv. Den skulle settes opp på en rekke norske kinoer, og flere nordiske tv-stasjoner hadde kjøpt den. Hun visste den ville skape debatt. Ambisjonen var at den skulle blåse ut vinduene i Jaglands «norske hus».

Da forsto Olin at hun måtte legge vekk dokumentaren. Den kunne ikke publiseres:

– Pia var kommet ut av rusavhengigheten. Hun var i en sårbar situasjon. Først og fremst trengte hun ro og beskyttelse. Vi to hadde gått igjennom så mye sammen, og det viktigste for meg nå var å ta vare på henne. Dokumentaren måtte vike.

Etter mye tvil, ny research og nye år med knallhardt arbeid er spillefilmen *Engelen* fullført, og Olin ser at den er blitt bra. Hun har hatt forhåndsvisninger for rusavhengige og for deres behandlere. De opplevde den som sann, og ble sterkt grepet. I juni ble den vist for justisminister Storberget og justisministrene i EU som var i Norge for å diskutere vold mot barn og kvinner. En viktig film, var justisministerens dom.

Heroin – et rop om hjelp

Snart kommer Margreth Olins nye bok, som forteller om nettopp veien fra dokumentar til fiksjon. Boka handler om det nå ti år lange vennskapet med Pia. Et vennskap som forandret Olin på så mange måter. Hun fikk øynene opp for Norge som et klassesamfunn, og hun endret sitt syn på tvang og på heroin.

– Pia sa til meg at å begynne med heroin er det høyeste man kan rope om hjelp. Blant heroinbrukere blir stoffet kalt engelen, den kommer og løfter deg vekk fra det vonde livet. Rus er en måte å stå i virkeligheten på. Den har en funksjon. Vi kommer ingen vei i rusomsorgen uten at vi forstår dette, sier Olin, som under arbeidet med filmen snakket med utallige mennesker med rusproblemer.

For noen barn er ikke hjemmet et trygt sted. Når de kommer hjem og åpner døra, går de inn i en krigssone. Lea befinner seg i dødsdansen mellom to voksne

– Ei jente sa til meg at når hun tok heroin, ble angsten og det dype mørket borte. Men så viste det seg at engelen hadde en sort bakside. Heroin redder liv, og tar liv.

I løpet av arbeidet med dokumentaren så filmskaperen hvordan venninnen ble utsatt for moralisering og til og med forakt i møtet med helsevesen og fengselsvesen. Hun ble sint og fortvilet, og erfaringene har gitt henne en klar ruspolitisk oppfatning:

– Rusproblemer sorterer ikke under kriminalpolitikken. Rusavhengighet er en sykdom, og mennesker med rusproblemer må møtes som andre pasienter. Slik er det ikke i dag.

Moren var drivkraft

Det var moren til Pia som presenterte datteren sin for den unge dokumentarfilmskaperen fra Stranda. Fra filmen *Dei mjuke hendene* kjente hun Olins engasjement for mennesker som er usynlige og marginaliserte i det norske velferdssamfunnet. Hun fattet håp om at Olin skulle gi datterens historie

et filmatisk uttrykk, og inviterte henne hjem til seg. Da moren slo opp døra for å vise frem Pias rom, visste ikke Olin hva som ventet henne:

– Jeg glemmer det aldri. Det var et kaos av klær, sprøyter, sigaretter, en halvt oppbrent dyne, rusk og mekk. Da først fortalte moren meg at Pia var narkoman, hun hadde ikke turt å si noe før, fordi hun var redd for å bli avvist.

Litt senere kom Pia hjem til morens hus, og moren overlot de to unge kvinnene til sofaen og en pakke kjeks. Mellom dem i sofaen lå en forslått og herjet hund, som Pia spontant hadde reddet fra den brutale eieren. Denne følsomheten hos Pia var noe Olin kjente seg igjen i. Da hun gikk hjem lenge etter midnatt, hadde hun innledet et vennskap som skulle gi henne mange tøffe opplevelser og vanskelige følelser. Hun har fulgt Pia til behandlere og advokater, og besøkt henne i fengsel.

– Flere ganger så jeg at døden var rundt neste sving. Da det var som svartest, ville Pia at jeg skulle love henne at selv om hun døde, skulle jeg fortelle historien om livet hennes.

Filmen er en gave

Lenge trodde Olin at hun aldri ville kunne klare å lage en så berørende film som dokumentaren om Pia, og hadde stor motstand mot å gå inn i temaet igjen. Da hun likevel bestemte seg for å lage en spillefilm, ville hun at den skulle fortelle en historie som Pia *emosjonelt* kunne kjenne seg igjen i og oppleve som sann, selv om den ytre historien ikke lenger er Pias. Derfor var venninnens dom over filmen spesielt viktig for henne. Da filmen var klar, leide hun en kinosal og ba Pia se filmen sammen med henne.

– Dypest sett er *Engelen* en gave fra meg til Pia, sier Olin.

Det er ikke nok å tenke på den ene pasienten. Man må ta ansvar for en større sammenheng. Få fagfolk tar i bruk sin kunnskap for å snakke makta midt imot

– Jeg ønsket å vise at jeg har sett henne. Det er et spesielt vennskap.

Lettelsen må ha vært stor da Pia klart anerkjente filmen, og sa at hun kjente seg igjen i den.

Noen må se

Ingen vet hvem jeg er, var tittelen på boka Margreth Olin ga ut for to år siden. Det var en samling av tekster fra Olins lørdagsspalte i Dagbladet fra 2005 til 2007. Her skriver hun om mennesker som står utenfor samfunnet, som lider uten at noen bryr seg. Det å bli sett kan være livreddende, ser hun ut til å mene. «Jeg trenger at du ser meg, ser at jeg er som deg,» skriver hun i teksten «Engelen», en tekst hun skrev mens hun jobbet frem filmmanuset.

BESKYTTER: Lille Lea i Olin's spillefilm samler på engler, men lever i virkeligheten et utrygt liv uten beskyttelse fra de voksne.

Olin tilbringer timer, uker og år sammen med utslåtte prostituerte, med langtidsinnsatte i norske fengsler, og med asylsøkerbarn som bor i landet uten pårørende eller andre nære voksne. Hun vil få dem frem i lyset, vekke empati og engasjement, og bidra til at det blir gjort noe med uretten de lider.

Utfordrer psykologene

Da Olin skulle lage spillefilmen *Engelen*, oppdaget hun muligheten for å utvide perspektivet, og se historien også fra barnets synsvinkel. *Engelen* forteller inntrengende om de voksnes svik mot barna. Lille Lea, som hovedpersonen i filmen heter, samler på englebilder, men mangler i virkeligheten beskyttelse:

– For noen barn er ikke hjemmet et trygt sted. Når de kommer hjem og åpner døra, går de inn i en krigssone. Lea befinner seg i dødsdansen mellom to voksne, sier Olin.

Det ligger en kompleksitet i filmen, en empati som ikke begrenser seg til det ubeskyttede barnet. I en følelseladd scene tar tenårings Lea hånden til han som slår moren hennes, løfter den opp til sitt eget kinn, og lar ham stryke det.

– Ja, det er kompleks, sier Olin.

– Et menneske som du har dype følelser for og som ser deg, kan også være den som skader deg. Moren i filmen hadde trengt å ha en venn eller en nabo som så hva hun sto i, og sa: Du og barnet må komme dere ut av dette. Dere er verdt mer.

– *Læreren til Lea mistenker at familien har problemer, men gjør lite?*

– Ja, her svikter samfunnet rundt. Jeg er opptatt av at vi i mye større grad må gripe inn når vi ser tegn på at barn lider. Vi må ikke være så redde for å ta ansvar.

Olin vil utfordre psykologene, som hun mener i altfor liten grad varsler om krenkelser og manglende hjelp.

– Hvorfor sier de ikke: Stopp! Psykologene jobber i fengselsvesenet, i PP-tjenesten og i psykisk helsevern, systemer som har store mangler. Det er ikke nok å tenke på den ene pasienten. Man må ta ansvar for en større sammenheng. Få fagfolk tar i bruk sin kunnskap for å snakke makta midt imot.

Emosjonell gjenkjennelse

«Jeg har alltid tenkt, så lenge jeg kan huske, at det er noe jeg skal se,» skriver Margreth Olin i boka *Ingen vet hvem jeg er*. Hun opplever en strøm av henvendelser fra mennesker som vil ha henne til å engasjere seg i nettopp deres situasjon.

NØKKELSCENE: Hovedpersonen i *Engelen*, Lea, vil ikke at det lille barnet hennes skal vokse opp med en mor som ikke er i stand til å ta vare på henne, og velger å gi fra seg barnet sitt. Denne scenen var den mest utfordrende for skuespilleren Maria Bonnevie. Foto: Speranza Film AS

– *Hvordan velger du blant alle historiene du blir presentert for?*

– Jeg styrer etter det jeg vet at nettopp *jeg* kan fortelle. Det dreier seg mye om magesfølelse. Og om gjenkjennelse.

– *Var du en sånn som Lea? En som tok inn hele verden og ikke kunne skjerme seg?*

– Jeg vet noe om følsomhet og om det å være ubeskyttet. Ellers ville det ikke vært mulig å beskrive Lea. Men jeg har aldri ruset meg, aldri trodd at det var noen løsning. Denne evnen til å ta inn andre menneskers erfaringer kan være et menneskes fremste egenskap, det er en gave. Men som liten var det som å være et åpent sanseorgan. Alle inntrykk var som fotavtrykk i meg, og jeg kunne ønske å få fred, få slippe å kjenne på hvordan andre hadde det.

Olin forteller at hun tidlig så seg selv utenfra, og at hun visste at hun måtte ta i bruk sitt talent for empati. Som voksen ser hun følsomheten som et redskap, noe som gjør det mulig å finne et kunstnerisk uttrykk. Hun kjenner seg igjen i alle personene i filmen *Engelen*. Også i han som slår, og i moren som svikter barnet sitt. Det handler en emosjonell gjenkjennelse, om noe som gir gjenklang i henne selv.

– Å skrive frem moren handlet om å møte sin egen brist, om strevet med å sette grenser i forhold til andre, det å være i en nedbrytende relasjon og ikke komme ut av den, sier hun.

Den trofaste hesten

Det er en krevende jobb hun har, og visst kan hun bli sliten. Men gode venner tåler å lytte når hun trenger det. En som har lyttet til henne i snart 30 år, fra hun var ei jente på ti, er en venn i særklasse: den hvite araberhesten Fidel.

– Fidel er en fantastisk fyr, som gir meg mye glede. Han er så vakker, og han har en enorm følsomhet. Nå er han så gammel at jeg ikke kan ri ham lenger, men jeg oppsøker ham rett som det er for å gå tur med ham.

Så har jeg en kompis jeg ler mye sammen med. Jeg får energi av å være sammen med folk som har en god galskap i seg. Egentlig har jeg ikke anlegg for å gi meg over til tårene. I stedet bretter jeg opp ermene og setter i gang med et nytt prosjekt, avslutter Margreth Olin smilende. Idet hun tar hånda mi for å si takk for nå, slipper det intense blikket hennes tak i meg. Med lange skritt forsvinner hun inn på kontoret sitt, og er i neste intervjusamtale før jeg har fått på meg kåpa.

MARGRETH OLIN

- Født i Stranda, Sunnmøre i 1970
- Dokumentarfilmskaper, forfatter og spillefilmregissør
- Mest kjente filmer er *Onkel Reidar* (1997), *Dei mjuke hendene* (1998), *Kroppen min* (2002) og *Ungdommens råskap* 2004
- Belønnet med en rekke norske og internasjonale filmpriser, og priser for sin samfunnsinnsats, som Humanistprisen, Livsvernprisen og Årets Nordmann
- Debuterer som spillefilmregissør med *Engelen*, premiere 2. oktober på norske kinoer, etter verdenspremiere på prestisjetunge Toronto International Film Festival